

Moeder aller gifwijken revisited

De 'affaire Lekkerkerk', een woonwijk gebouwd op ruim 1600 vaten chemisch afval, was 40 jaar geleden wereldnieuws. Het afgraven van de zwaar vervuilde grond markeerde de start van veel meer saneringsoperaties. Wat gebeurde er allemaal? **Lekkerkerk revisited.**

De geschiedenis van de bodemsanering van ons land begint bij Lekkerkerk-West, 'de moeder aller gifwijken'. Op 20 oktober jl. was het precies 40 jaar geleden dat de sanering van 's-lands eerste en bekendste bodemverontreiniging werd afgerond. Door de aannemer werd het werk opgeleverd, het laatste gras ingezaaid en beplanting aangebracht in het openbaar groen. Daarmee waren vrijwel alle sporen uitgewist in de wijk en kon met de verkoop van de woningen worden begonnen. Pas bij de verkoop van de laatste woning in

september 1983 is het allemaal definitief achter de rug. Hoe heeft dit kunnen gebeuren? Niet alleen in Lekkerkerk, maar op honderden andere plekken?

Hoe het begon

In de jaren zestig van de vorige eeuw stond de gemeente Lekkerkerk, net als veel andere gemeenten in Nederland, voor de opgave snel woningen te bouwen tegen een redelijke prijs. Problemen daarbij waren onder meer de bodemgesteldheid en een snel groeiende berg huisvuil. De combinatie van deze twee

problemen leverde het idee op om sloten te dempen met niet alleen huishoudelijk afval, maar ook met bedrijfsafval, en zo de bodem van het bestemmingsplan Lekkerkerk-West bouw- en woonrijp te maken. Tijdens het storten in 1970 ontstond discussie over de toelaatbaarheid van dit systeem. Daarbij ging het overigens primair om de vraag of er geen grondmechanische problemen zouden ontstaan als er paalfunderingen moesten worden geheid door met puin gevulde sloten. Het aspect van de controleerbaarheid van een dergelijke stort

Bas van de Griendt is eigenaar en oprichter van Stratego Advies, adviesbureau voor duurzaamheid in de gebouwde omgeving. De tekst van dit artikel is onder meer ontleend aan het proefschrift 'Grond voor zorg. Stof tot nadenken' waarop hij in 2007 promoveerde. Hierin deed hij verslag van de casus Lekkerkerk en de gevolgen die dat had voor de werking en de uitkomsten van de woningmarkt.

1979 de hoofdwaterleiding in de Jan Ligthartstraat sprong. Het waterleidingbedrijf en de inspectie volksgezondheid stelden een onderzoek in en de eerste gifaffaire van ons land was geboren. Het resultaat van dit onderzoek vormde namelijk de start van de 'projectgroep Lekkerkerk' en daarmee van de sanering van de eerste en waarschijnlijk ook bekendste gifwijk van Nederland. Op 27 maart 1980 was het conceptrapport van de projectgroep gereed. Het onderzoek toonde aan dat de bodem vooral in de sloot-tracés sterk verontreinigd was. Bij hogere grondwaterstanden verzamelden zich bovendien in gasvorm vrijkomende aromaten in kruipruimten van woningen. Het ging daarbij vooral om toluen en xylenen. Benzeen, dat aanvankelijk ook

werd gemeten, werd bij herhaling van het onderzoek niet aangetroffen (zie kader).

Toen echter bleek dat de aromaten ook de waterleidingen aantastten, kon de kwaliteit van het drinkwater niet langer

worden gegarandeerd en kwam de leefbaarheid van de

wijk in het geding. Voor het

gemeentebestuur was dat aanleiding om de bewoners van de woningen over de op dat moment bekende gegevens te informeren.

Hollandse Harrisburg

Op 3 april 1980 vond een eerste bijeenkomst plaats van het gemeentebestuur met de bewoners van de wijk. Die dag verschenen ook de eerste beelden op TV. Toenmalig D66-leider Jan Terlouw sprak van het 'Hollandse Harrisburg', een verwijzing naar het ongeluk met de kerncentrale op Three Miles Island in de Verenigde Staten op 28 maart 1979. Dagenlang beheerste de bodemverontreiniging in Lekkerkerk-West de voor-

pagina's van de Nederlandse dagbladen.

Wat volgde waren aanvullende metingen in niet alleen grond, grondwater en kruipruimten, maar ook in de binnenlucht van woningen én in klaslokalen van de Aalscholverschool. Bovendien werd er een gezondheidskundig bevolkingsonderzoek ingesteld. Op 22 april bleek voor het eerst dat het drinkwater was verontreinigd. Bij een proefontgraving in de wijk op 24 april 1980 werden meer dan 40 voornamelijk lege vaten aangetroffen. "De geur van aromatische koolwaterstoffen is onmiskenbaar waar te nemen", aldus ooggetuigen.

Ontruiming van de wijk

Ofschoon uit het gezondheidskundig onderzoek niet bleek dat aanwijsbare schade is toegebracht aan de gezondheid van de bewoners, werd toch besloten dat uit gezondheidsoogpunt de wijk op zo kort mogelijke termijn moest worden ontruimd, uiterlijk per 1 juni 1980. Daartoe werd een speciale noodwet gemaakt tot 'verlening van voorrengsbevoegdheid in verband met verontreiniging van gronden in Lekkerkerk'. Op 20 mei 1980 verlieten de eerste bewoners hun huizen. Minder dan twee weken later, op 1 juni 1980 was de hele wijk ontruimd en geherhuisvest in prefab noodwoningen en stacaravans. De kosten voor ontruiming, inclusief die voor verhuizen, herinrichting en duurder wonen, zouden uiteindelijk ruim 25 miljoen euro bedragen.

Scenario's

Nadat de verontreiniging in kaart was gebracht en de wijk ontruimt, onderzocht de technische projectgroep drie scenario's:

1. verwijdering met behoud van alle woningen;
2. verwijdering met afbraak van de woningen voor zover gelegen op en direct naast de opgevolde sloten;
3. verwijdering met afbraak van de gehele wijk.

'Hele wijk werd ontruimd en geherhuisvest in prefab noodwoningen en stacaravans'

was daarbij van ondergeschikt belang. Tijdens de bouw van de woningen in de periode 1972-1975 bleken de problemen overigens niet groter dan verwacht. Hooguit was er sprake van enkele 'dislocaties' van heipalen die noodzakelijk waren in verband met het gestorte afval dan wel puin. Hetzelfde gold voor de grondverbetering die werd toegepast voor leidingtracés.

Gifaffaire geboren

De problemen ontstonden pas nadat de woningen waren gerealiseerd. Van 1975 tot 1978 nam het aantal klachten over leidingbreuk meer dan normaal toe. Zo stroomde bij een reparatie van een gasleiding in 1978 sterk verontreinigd grondwater in de werkput en werd een werknemer onwel. Iets soortgelijks gebeurde toen op 15 september

Bij alle scenario's zouden de Aalscholwerschool en het gymnastieklokaal moeten worden gesloopt. Rekening houdend met onder meer de restwaarde van de woningen werd gekozen voor het eerste scenario.

Uitgangspunt voor toenmalig minister Ginjaar van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, die over de sanering ging, was dat alle verontreinigde grond moest worden verwijderd, met behoud van zo veel mogelijk woningen. Vandaar dat andere scenario's, waarbij bijvoorbeeld alleen verontreinigde kernen in de grond zouden worden verwijderd of waarbij uitsluitend het verontreinigd grondwater zou worden weggepompt, niet in aanmerking kwamen. Ook een gefaseerde ontruiming en sanering van de wijk kwamen, uit het oogpunt van volksgezondheid, niet in aanmerking.

Vorbereiding en uitvoering

Toen het bestek klaar was voor aanbesteding en de overeenkomst werd gesloten met de aannemer, bezocht koningin Beatrix de wijk op 14 juni 1980. Het was haar eerste publieke optreden na haar kroning eerder dat jaar. Wellicht dat mede daardoor de tv-beelden en foto's de hele wereld overgingen. Kort daarna werd begonnen met de voorbereidende werkzaamheden. Een grondwaterzuiveringsinstallatie werd ingericht en de wijk werd ingedeeld in vijf compartimenten. Per compartiment zou één maand worden

Camping Benzenidorm

Volgens verschillende bronnen zou bij de oorspronkelijke rapportage van de luchtmetingen in kruipruimten onder woningen in Lekkerkerk-West een typefout de oorzaak zijn geweest van de misvatting dat er ook sprake was van een benzeenverontreiniging. Het gemeentelijke energiebedrijf (GEB), dat destijds de metingen verrichte, vond een gehalte van enkele microgrammen benzeen per m³ in de kruipruimte onder woningen. Zo'n gehalte is vergelijkbaar met wat in de buitenlucht voorkomt en dus niet bijzonder. Maar omdat typemachines toentertijd vaak niet beschikten over het Griekse μ -teken, kwam in de tabellen daarom 'mg' in plaats van 'µg' te staan. De indruk ontstond daarvoor dat het benzeengehalte duizend maal hoger was dan normaal. Ofschoon deze typefout vrijwel direct na de publicatie van de eerste meetgegevens werd ontdekt en hersteld, kon bij de bevolking in Lekkerkerk de indruk die dat had gemaakt niet worden weggenomen. Vandaar dat het caravanpark, waarin de bewoners van de wijk werden gehuisvest, in de volksmond al snel werd aangeduid als 'Camping Benzenidorm'.

gegraven, één maand worden aangevuld en één maand worden heringericht. Aldus zouden na drie maanden de eerste bewoners weer kunnen terugkeren in de wijk.

Gifvaten

Op 4 augustus 1980, direct na de bouwvakvakantie, werd begonnen met de feitelijke sanering. Op 15 januari waren de saneringswerkzaamheden gereed en werd begonnen met de wederverkoop van de woningen. Daarvoor al (medio november) hadden de eerste huurders hun woning weer betrokken. In totaal werden 1.651

gifvaten verwijderd en werd 126.900 m³ grond ontgraven. Van het opgegraven afval werd driekwart (ruim 150.000 ton) voor verwerking per schip afgevoerd naar de Afvalverwerking Rijnmond (AVR). Het tijdens de graafwerkzaamheden onttrokken grondwater werd fysisch-chemisch gezuiverd alvorens het werd geloosd op de Lek.

Onuitwisbare indruk

Minder dan negen maanden nadat algemeen bekend werd dat de bodem onder de woningen in Lekkerkerk-West ernstig verontreinigd bleek te zijn en een direct gevaar vormde voor de volksgezondheid, was de feitelijke sanering al weer achter de rug. Kosten nog moeite werden hiervoor gespaard. Ondanks de hoge kosten en de grote snelheid waarmee dat gebeurde, zijn het toch vooral de uit de bodem verwijderde gifvaten die een onuitwisbare indruk hebben gemaakt op de publieke opinie en op de maatschappelijke beleving van bodemverontreiniging. En hoewel alle rekeningen van de sanering al lang en breed zijn betaald, is met het beeld van gif en gifvaten 40 jaar later nog steeds niet afgerekend.

'Maar liefst 1.651 gifvaten werden in de wijk Lekkerkerk-West opgegraven'

Bas van de Griendt